

Hallo!

Wat leuk dat je deze scheurkalender in handen hebt! De kalender is speciaal gemaakt voor oktober 2021: de Maand van de Groninger Geschiedenis. Het thema van deze maand is: *Aan het werk!*

In de kalender vind je elke dag een afbeelding met een vraag. Achterop lees je de bijbehorende verhaaltjes met leuke weetjes over de beroepen van vroeger. Veel beroepen werden toen heel anders uitgevoerd dan nu en sommige bestaan zelfs niet meer. Ben je benieuwd naar deze verdwenen ambachten?

Elke dag mag je een blaadje van de kalender scheuren en ontdek je iets nieuws over werken in het oude Groningen. Vraag je ouders en juf of meester ook eens naar het beroep van de dag. Weten zij het antwoord op de vraag? Met alle losgescheurde blaadjes kan je vervolgens een mooie slinger maken of iets anders knutselen.

Wil je nog meer weten over de geschiedenis van Groningen en beroepen van vroeger? Breng dan een bezoek aan de musea die meedoen aan deze kalender. En kom je ook langs bij de kindermiddag op woensdag 20 oktober in de Groninger Archieven? Op deze middag - in de herfstvakantie - leer je alles over het ambacht van blauwdrukken.

Veel werkplezier!

Ook kan je de fietstochten maken die speciaal voor deze maand zijn bedacht of misschien delen ervan. De routes komen ook langs plekken waar beroepen uit de kalender werden uitgevoerd!

maandvandegroningergeschiedenis.nl

Torenwachter

Wat deed de Groninger torenwachter de hele nacht?

Torenwachter

De Martinitoren is heel belangrijk voor Groningers. Hij is met 96,8 meter de hoogste toren van de stad. De eerste toren werd al in de 13^e eeuw gebouwd, dat is meer dan 800 jaar geleden! Toch is het niet dezelfde toren die we vandaag op de Grote Markt zien. Er brak brand uit en de bliksem sloeg in. Ook stortte hij gedeeltelijk in tijdens een oorlog. Daarom werd de Martinitoren een paar keer opnieuw gebouwd.

De Martinitoren had een eigen torenwachter. Die luidde elke dag de klok. Daarnaast was de toren een belangrijke uitkijkpost. De torenwachter keek 's nachts uit over de stad om te zien of er brand of ander gevaar was.

De laatste torenwachter heette Jan Koop Sjoerts (1854-1942). Van tien uur 's avonds tot zonsopgang blies hij elk kwartier op zijn trompet. Ook als het buiten heel koud was!

“Er waren mooie nachten bij, maar ook booze. Storm en wind of strenge vorst, zoodat de trompet aan je lippen vast vroom. Het kon er spoken op den toren. Zestien maal per uur moest ik blazen, elk kwartier vier stooten. En zoodra ik een begin van brand ontdekte de brandweer waarschuwen”, aldus Jan Koop Sjoerts.

Jan Koop Sjoerts, ca. 1920
Foto P.B. Kramer, Groninger Archieven

Letterzetter

Wist je dat de letterzetter zowel een beroep als een insect is?

Letterzetter

De letterzetter werkte vroeger in de boekdrukkerij. Hij pakte de loden letters uit de kast en zette ze op de kop en in spiegelbeeld op de zethaak. De zethaak is een soort gereedschap waarin de letters achter elkaar werden gezet, zodat ze niet konden verschuiven tijdens het drukken.

Wanneer de regel 'gezet' was, werd er een proef gemaakt om te kijken of de letterzetter geen foutje had gemaakt. Wanneer alle letters goed stonden, werd de bladzijde gedrukt. Zo werd een boek letter voor letter gemaakt. Heel anders dan met de computer tegenwoordig!

De letterzetter is ook een kever. Hij eet de sappige binnenkant van de bast van sparren. De kever laat sporen achter die lijken op regels uit een boek, vandaar de naam letterzetter.

Wil je een letterzetter aan het werk zien en er meer over weten? Kom dan naar GRID Grafisch Museum Groningen.

Drukkerij E.F. Bouwman, Groningen, ca. 1996
Fotograaf onbekend, Groninger Archieven

Telefonist

Hoe werden telefoongesprekken vroeger door-
verbonden?

Telefonist

Telefoongidsen, vaste telefoontoestellen en telefooncellen. Je kunt je er nu weinig bij voorstellen, want sinds de komst van de smartphone is de vaste telefoon heel ouderwets. Vóór 1962 was telefoneren best ingewikkeld. Alle telefoongesprekken gingen eerst naar een telefooncentrale. Daar verbond de telefonist je door met de persoon of organisatie die je wilde spreken. De telefonist maakte verbinding door de lijn handmatig in een schakelbord te steken.

Op de foto zie je dames die werkten voor de afdeling Inlichtingen van de PTT. De PTT was een bedrijf dat de post verzorgde, maar ook de telefonie regelde. De vrouwen droegen een headset en op hun bureau staat geen computer, maar wel ontzettend veel mappen. Hierin stonden alle telefoonnummers. De telefonistes hielden zich vooral bezig met het geven van inlichtingen en het doorverbinden van internationale telefoongesprekken. Doorschakelen binnen Nederland hoefden zij niet meer te doen, want vanaf 1962 ging bellen automatisch en kreeg je geen telefonist meer aan de lijn die je doorverbond.

Wist je dat het Groningse dorp Warffum als allerlaatst werd aangesloten bij het automatische telefoonnet?

Telefonistes PTT, Groningen, ca. 1970

Foto Persfotobureau D. van der Veen, Groninger Archieven

Monnik

Wist je dat monniken bijna alle soorten werk deden?

Monnik

In het klooster van Ter Apel woonden vroeger monniken, die hier ook wel kruisherer heetten. Het motto van een monnik is 'ora et labora', dat betekent 'bid en werk'.

Naast het bidden moest er een hoop gebeuren in het klooster. De monniken hadden veel taken. Zo maakten ze schoon en zorgden ze voor hun eigen voedsel. Op de stukken land of in de tuinen verbouwden zij groenten en kruiden. De kruiden werden gebruikt voor het eten, maar ook om medicijnen en zalfjes van te maken. Een van de taken van de monniken was namelijk het helpen van zieke en arme mensen. Elk klooster had hiervoor een aparte ziekenzaal.

In de middeleeuwen waren monniken de enige mensen die konden lezen en schrijven. Hierdoor waren zij de enige bron van onderwijs en gezondheidszorg. Kinderen van adel gingen in het klooster naar school. Zij leerden lezen, schrijven en rekenen van de kruisherer in Ter Apel. De kinderen kregen natuurlijk ook godsdienstles.

En dan waren de monniken ook nog eens heel handig. Ze deden een hoop handwerk, zoals meubels timmeren, potten bakken, bier brouwen of kaarsen maken.

Wil je weten waar en hoe de monniken, ofwel kruisherer, woonden? Ga dan eens kijken in het klooster van Ter Apel.

Museum Klooster Ter Apel

Dariusz Nowak & Leis

*Kinderen in habijt voor glas-in-loodramen
Museum Klooster Ter Apel*

Scheepsjager

Hoe kwam een trekschuit vooruit?

Scheepsjager

Eeuwenlang was de trekschuit het populairste vervoersmiddel. Goederen en ook personen werden op de trekschuit vervoerd. Het was het openbaar vervoer van vroeger en had ook een vaste dienstregeling.

De trekschuit werd meestal voortgetrokken door een paard, dat naast het water op een jaag- of trekpad liep. Het paard werd bereden door een scheepsjager. Het kwam zelfs voor dat niet paarden, maar mensen de trekschuit vooruit trokken. Ook vrouwen en kinderen hielpen mee! Snel ging het zeker niet. De tocht van Groningen naar Winschoten duurde ongeveer zeven uur, waarbij in de passerende dorpen werd aangelegd en de paarden en scheepsjagers werden afgelost. De trein doet er nu een half uur over.

Om de trekvaart soepel te laten verlopen, was onderhoud heel belangrijk. Zo moesten de kanalen soms worden rechtgetrokken of verbreed. Ook de jaagpaden moesten goed onderhouden worden. Helaas gebeurde dat niet altijd. Zo waren er in 1726 klachten over het jaagpad tussen Sappemeer en Noordbroek omdat "op eenige plaetsen [...] paerden tot an de buick in quamen te sinken." Arme paarden!

*Scheepsjager te paard, Damsterdiep, 1813
Uitsnede tekening H.P. Oosterhuis, Groninger Archieven*

Stadstonnenboeier

Wat deed een stadstonnenboeier?

Stadstonnenboeier

De stadstonnenboeier was vooral verantwoordelijk voor de zeetonnen in de Waddenzee. Zeetonnen zijn heel grote boeien. Deze lagen in de zee en bleven op hun plek dankzij een zware ketting. Zo wisten schippers waar ze wel of niet langs konden varen en kwamen ze niet met hun schip vast te zitten. Dat zou heel onhandig zijn voor de scheepvaart. Groningen lag vroeger direct aan zee en er werd door schepen uit de stad veel op zee gevaren. Dit is ook de reden waarom het beroep stadstonnenboeier heette!

Soms maakte de stadstonnenboeier ook spannende dingen mee, zoals Jacob Ebels. Hij moest ruim driehonderd jaar geleden een lange reis maken. In 1722 waren er zeetonnen aangespoeld op het eiland Rottumeroog. De taak van Ebels was om de tonnen op te halen, te repareren en terug te plaatsen. In het archief van het Groninger stadsbestuur is terug te lezen dat hij voor deze extra werkzaamheden meer geld vroeg aan het stadsbestuur. En dat kreeg hij.

Archeoloog

Wat vond archeoloog Van Giffen allemaal in Ezinge?

Archeoloog

Ten noordwesten van de stad Groningen ligt de wierde van Ezinge. Een wierde is een heuvel waarop mensen woonden. Die wierde hadden de mensen gemaakt om zichzelf te beschermen tegen overstromingen. Bijna honderd jaar geleden deed de archeoloog professor Van Giffen (derde van rechts op de foto) opgravingen in Ezinge.

De opgraving was zo veel werk dat Van Giffen arbeiders van ver weg liet komen om hem te helpen. Alles wat de archeologen vonden in de grond werd verzameld en zo konden ze iets vertellen over hoe de mensen vroeger op de wierde leefden. Bij de opgravingen in Ezinge werden huizen gevonden van wel 2.500 jaar oud! Ook werden veel botten van dieren en mensen, potten en zelfs stallen in de huizen gevonden.

De mensen in Ezinge leefden dus samen met hun dieren in de huizen. Zo'n huis kan je van dichtbij bekijken in Museum Wierdenland in Ezinge. Net als allerlei andere spullen die toen zijn opgegraven door Van Giffen. Kom vooral een keer kijken!

Opgravingen wierde Ezinge, 1932

Foto Rijksuniversiteit Groningen, Groninger Instituut voor Archeologie

Turfsteker

Waar werkten de turfstekers in Groningen?

Turfsteker

Tegenwoordig hebben we centrale verwarming in huis, maar vroeger verwarmden mensen hun huis vaak met één kachel waar ze turf in lieten branden. Turf bestond uit vergane planten. Het zat in de grond van veengebieden. In de provincie Groningen, rondom Veendam, had je veel van zulke veengronden. Deze grond kon je niet zomaar in de kachel gooien. Nee, turf moest echt gemaakt worden. Dit deden de turfstekers in de Veenkoloniën. Zij werkten in de lente en zomer heel hard om zoveel mogelijk turf te hebben voor de winter.

Het werk van de turfarbeiders was heel zwaar. De turfstekers sneden de natte veengrond met een turfstikker, een scherpe schep, in rechthoekige stukken. Deze stukken schepten ze uit de grond om ze vervolgens te laten drogen op een veld. Daarna stapelden ze de blokken turf op elkaar tot een muurtje. De turf kon dan goed drogen in de wind. Dat was belangrijk, want anders brandde het niet goed. Vervolgens brachten ze de turf naar een schipper, die de blokken vervoerde naar de stad Groningen. De mensen daar wilden natuurlijk ook graag een warm huis!

Tip: fiets een van de vijf *Aan het werk*-routes door de provincie tijdens deze Maand van de Groninger Geschiedenis. Wil je zien waar de turfstekers echt aan het werk waren? Fiets dan de route door de Veenkoloniën.

Viswif

Hoe verkochten vrouwen vis in de 18^e eeuw?

Viswif

Op de visafslag bij de Vissersbrug aan de A in Groningen was het in de 18^e eeuw een drukte van jewelste. Vrouwen verzamelden zich al vroeg in de ochtend op de kades van de A. Ze wilden voor een goede prijs vis inkopen om deze later op de markt te verkopen. Hoe dat ging? De Afslager der Zeevisch, de enige man in het gezelschap, noemde de prijs van bijvoorbeeld een verse vangst kabeljauw. Wanneer een viswif "mijn!" riep, kon ze de vis inkopen.

Samen met sjouwers liepen ze naar de markt om de vis weer te verkopen aan andere mensen. Sommige vrouwen namen liever zelf de vis mee naar de verkoopplaats, want dan hoefden ze de sjouwers niet te betalen.

Na een lange werkdag vertrokken de viswijven weer naar huis. Maar getsie, wat was er een stank in de stad! De geur van achtergebleven vissenhuiden, ingewanden en ander restafval was niet te harden.

*Visbanken op de Hoge der A, Groningen, 1860
Uitsnede prent C.C.A. Last, Groninger Archieven*

Zilversmid

Maakte een zilversmid ook sieraden?

Zilversmid

Nu vinden wij het drinken van thee heel normaal, maar wist je dat zo'n driehonderd jaar geleden alleen rijke mensen thee dronken? Theepotten uit de 18^e eeuw waren versierd zoals deze op de foto, net als de kistjes waarin de gedroogde thee bewaard werd. Deze kistjes konden op slot, zodat het personeel van de rijke mensen de theeblaadjes niet stiekem kon meenemen!

Deze trekpots van zilver is rond 1740 gemaakt door de zilversmid Gerrit Hoving uit Appingedam. Het handvat van de trekpots is van hout, zodat je niet je handen brandde tijdens het inschenken.

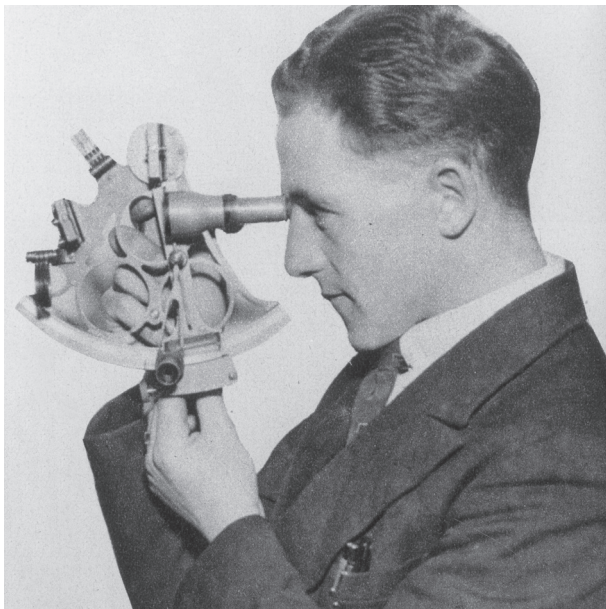
Toen in de 14^e eeuw steden ontstonden, kwamen er ook gilden. Dat waren verenigingen van mensen met hetzelfde beroep. Het waren meestal beroepen waarbij je iets met je handen maakte, ook wel ambachten genoemd. Het maken van zilveren voorwerpen was een ambacht. Een zilversmid maakte van alles: van bestek tot kandelaars en van peper- en zoutstrooiers tot theepotten. Wat ze niet maakten, waren sieraden, zelfs niet als deze van zilver waren. Dit werd gedaan door goudsmeden en edelsmeden.

Een zilveren trekpots zoals je op de foto ziet is heel zeldzaam. Kom hem in Museum Stad Appingedam bekijken!

MUSEUM STAD APPINGEDAM

*Zilveren trekpots
Foto Museum Stad Appingedam*

Zeekapitein

Weet je wat het mooiste is dat je kunt worden?

Zeekapitein

Zeekapitein! Tenminste, dat vindt Joop. Joop is nu vrijwilliger bij het MuzeeAquarium in Delfzijl, maar daarvóór was hij kapitein. Op een groot schip voer hij over de hele wereld.

Hoe word je nou kapitein? Toen Joop 4 jaar was, voer hij voor het eerst mee met zijn vader, die ook kapitein was. Hij wist meteen dat hij later ook wilde varen. Maar hij moest eerst naar school. Hij ging naar de Zeevaartschool Abel Tasman in Delfzijl. Daarna ging hij weer varen, eerst als stuurman en later als kapitein.

Wat vindt Joop het mooiste voorwerp dat met scheepvaart te maken heeft? Een sextant, dat is een meetinstrument. Je kunt met behulp van de zon of de sterren de positie van het schip berekenen. Het instrument wordt al eeuwenlang gebruikt in de scheepvaart.

En Joop, waarom is zeekapitein het mooiste beroep? “Je bent altijd buiten. Natuurlijk ook in de storm en de regen, maar het wordt altijd weer mooi weer!”

*Leerling-stuurman met sextant, 1936
Fotograaf onbekend, Groninger Archieven*

Lantaarnaansteker

Wie bracht op straat licht in de duisternis?

Lantaarnaansteker

Een aantal beroepen in deze kalender bestaat nu niet meer. Sommige beroepen zijn bijvoorbeeld vervangen door nieuwe uitvindingen of door machines. Een typisch voorbeeld van een beroep dat er vroeger wel was, maar nu niet meer, is dat van de lantaarnaansteker of de lantaarnopsteker.

Al heel lang zijn er lantaarnpalen in steden en dorpen. Zonder licht is er in het donker weinig te zien op straat en dat is gevaarlijk. In Groningen kwamen in 1681 de eerste lantaarnpalen. Ze waren van hout en er brandde een vuurtje bovenin op olie. De olie werd overdag bijgevuld en 's avonds liep de lantaarnaansteker een vaste route om alle lampen voor het donker aan het steken. Eerst met een ladder en later ook wel met een lange stok. Met de komst van elektrisch licht ging alles automatisch. Dat is nog maar honderd jaar geleden! De laatste lantaarnopstekers gingen rond 1950 met pensioen.

*Lantaarnopsteker J. Oosterhuis, ca. 1935
Fotograaf onbekend, Groninger Archieven*

Koerierster

Wat bracht een koerierster in oorlogstijd rond?

Koerierster

Je hebt vast wel eens van het woord koerier gehoord. Dat is iemand die pakjes rondbrengt of maaltijden, zoals pizza's. In de Tweede Wereldoorlog waren er ook koeriers, met name vrouwen. Zij brachten geen gewone pakjes rond, maar zij deden speciaal werk voor het verzet. Daarom werden zij ook wel postbodes van het verzet genoemd of gewoon koeriersters.

De koeriersters zorgden ervoor dat de mensen in het verzet voedselbonnen kregen voor bijvoorbeeld onderduikers. Ze brachten ook verboden krantjes rond en soms zelfs wapens. Deze spullen verborgen ze onder hun kleren of in fietstassen met een dubbele bodem. Soms ook onder het matrasje in een kinderwagen. Het waren meestal jonge vrouwen die dit werk deden. Zij konden gewoon op straat lopen en vielen dus niet zo snel op.

Het was best gevaarlijk werk, want wat zij rondbrachten was verboden. De koeriersters mochten dus tegen niemand zeggen dat ze dit werk deden. Anders werd het misschien doorverteld en konden ze worden opgepakt door de Duitsers. Helaas gebeurde dit met de jonge Groningse studente Anda Kerkhoven. Zij deed als koerierster veel voor het verzet. Aan het einde van de oorlog werd ze opgepakt door de Duitsers en heeft het niet overleefd.

*Loppersum, ca. 1940
Foto W.F. Pastoor, Groninger Archieven*

Vestingbouwkundige

Waarom heeft het dorp Bourtange de vorm van een ster?

Vestingbouwkundige

Heb je wel eens van Bourtange gehoord? Dat is een heel bijzonder dorp in de vorm van een ster. Om het dorp liggen grachten en wallen, een soort muren van klei.

Bourtange ziet er zo uit, omdat het een vestingdorp is. Vanuit dit dorp vochten militairen tegen buitenlandse vijanden. Er woonden niet alleen militairen in Bourtange, maar ook gewone burgers en hun kinderen. Zij maakten het leven in het vestingdorp mogelijk. Dankzij de bakker was er bijvoorbeeld elke dag vers brood.

Er was iemand die bedacht hoe Bourtange er het beste uit kon zien om vijanden zo goed mogelijk buiten de muur te houden. Dat was de vestingbouwkundige Adriaen Anthonisz. Hij had bedacht dat er grachten en wallen om het dorp moesten komen. Zo kon de vijand niet zomaar binnenvallen.

Adriaen Anthonisz vond ook dat Bourtange vijf uitstekende delen moest krijgen. Die noemden ze bastions. Door deze bastions kreeg Bourtange de vorm van een ster. Vanuit uitkijktorens op die bastions konden de militairen de vijand goed in de gaten houden en aanvallen als dat nodig was.

Tip: fiets een van de vijf *Aan het werk*-routes door de provincie tijdens deze Maand van de Groninger Geschiedenis. Met de route Westerwolde kom je langs de stervormige vesting Bourtange.

Van des morgens tot des avonds moest
zij werken en in de keuken zitten, waarom
zij „Aschepoetster“ genaamd werd.

Striptekenaar

Wist je dat kinderen vroeger ook al strips lazen?

Striptekenaar

Centsprenten zijn de voorlopers van stripverhalen en jeugdliteratuur uit de 18e en 19e eeuw. Ze werden gemaakt als goedkoop verhaaltje of krantje. Wie geen geld had voor boeken, kon voor één cent een prent kopen. Winkeliers verkochten de prenten per stuk en onderwijzers gaven soms een prent als beloning aan leerlingen.

Het KinderBoekenHuis in Winsum bezit een aantal prachtige centsprenten. Er zijn afbeeldingen bij van beroepen en ambachten, volkswijsheden, kinderspelen, dieren, geschiedenis, aardrijkskunde, helden, vreemde volken, soldaten, voertuigen en beroemde personen. De avonturen van de hoofdpersonen worden uitgebeeld in 8, 16, 24 of zelfs 48 verschillende plaatjes. De prenten zijn dus eigenlijk voorlopers van het stripverhaal en werden ook wel voorgelezen of naverteld.

Wil je deze centsprenten in het echt bekijken en lezen? Neem dan een kijkje in het KinderBoekenHuis in Winsum. Daar vind je meer dan 30.000 kinder- en jeugdboeken van 1770 tot nu.

*Centsprent Aschepoetser
KinderBoekenHuis Winsum*

Ind na tien gte. geapprobeerd, niet dat de Stadhou-
 der Hela van het tuchthoud, sal mogen emploojen
 tot het maaken van een. Banningen de tuchthoud en
 derhij ankerst.

Den 1. febr. 1715.

De H. Heeren Burgemeester en Raad hebben on-
 der de Ratelaars ^{patrouillanten} ^{moverende} ^{redace} ^{goedgevond} en ^{gevolvoerd}, dat
 100 deen de ^{gevolvoerd} ^{zal} ^{beginnen}.

Des respectieve ratelaars deser Stad, is de de avond
 sal beginnen, jellen moeten patrouillanten, jelle in hyn
 district, doch jende de behoortjes tje des Ratel te
 rappen, a alle di jeeen welkes jende. Coatsen
 voortien jellen. Benden, aen wonder en de jinger
 Boefwagt te Banger, jellende dijke in de Boefwagt
 weder geafjigend, ten einde de jingerden de ra-
 tel laars tot observantie van de j onwa welkes
 ringe konden.

Den 2. febr. 1715.

De meent gebofene Alderman Hendrik Berigh, en
 de Alderman en Schepelingen der Stad, jont ^{Frederik} ^{al} ^{oud} ^{je} ^{en} ^{jeent} ^{ja} ^{al} ^{jonge}
 jchrijps jilde jonden ^{leuveling} ^{van} ^{de} ^{schuiten} ^{schijps} ^{jilde} ^{leiden}
 op leden der eed op laars bedieningje jlaende in

Ratelaar

Wat deed de ratelaar?

Ratelaar

De ratelaar zwaaide met zijn ratel en liep ermee door de stad. Dan klonk er een hard geluid waarmee hij de inwoners van Groningen 's morgens wakker maakte, of juist liet weten dat ze 's avonds niet meer de straat op mochten. Mensen hadden in 1715 namelijk nog geen wekker of klok en natuurlijk al helemaal geen mobiele telefoon waar ze de tijd op konden zien. De ratelaar gebruikte zijn ratel ook om aan te geven dat er gevaar was of ergens brand uitbrak. Elk deel van Groningen had zijn eigen groep ratelaars. Zij hielden alles goed in de gaten!

In een boek met besluiten die in 1715 werden gemaakt voor de stad Groningen staat het volgende over de ratelaars. Lukt het je om de tekst op de voorkant te lezen? Tip: gebruik een vergrootglas.

Veneris den 1. februarij 1715.

De H. Heeren Borgemeesteren en Raad hebben om moverende redenen goedgevonden en geresolveerd, dat de respective ratelaars deser stad, so dra de avond sal beginnen, sullen moeten patroulleren ider in sijn district, dogh sonder de behoorlijke tijd de ratel te reppen, en alle die geene welke sonder lantaarns voorsien sullen bevinden, aanstonds in de borger Hooftwagt te brengen, sullende desen in de Hooftwagt werden geaffigeerd, ten einde de Hopluiden de ratelaars tot observantie van dese onse welmeininge houden.

Je moest dus een lantaarn bij je hebben als de ratelaars 's avonds met hun ratel hadden gezwaaid. Als je zonder lantaarn rondliep, werd je meegenomen naar de Hoofdwacht en moest je vertellen wat je op straat deed.

*Uitsnede Groninger besluitenboek 1715
Groninger Archieven*

Scheepmaker

Wie gebruikte dit bijzondere voorwerp?

Scheepmaker

Het lijkt misschien een beetje op een schaats, maar dat is het niet. Dit is een schaaf. Hij werd gebruikt door scheepmakers bij het bouwen van houten schepen. De schaaf zorgde ervoor dat het hout gladder werd. Zie je dat de schaaf een beetje rond is? Daardoor kon de scheepmaker sneller schaven.

Houten schepen werden vroeger helemaal met de hand gemaakt. Tot ongeveer honderd jaar geleden werden op scheepswerven in Groningen houten schepen gebouwd. Turfschepen, schoeners en brikken, kortom allerlei soorten schepen. Een werf was meestal een familiebedrijf, waar de baas werkte met zijn kinderen en enkele knechten. Allemaal deden ze ongeveer hetzelfde werk. Het vak scheepmaker leerde je vaak van je vader, want kinderen gingen op jonge leeftijd mee naar de werf. Ze mochten dan helpen met het aangeven van het gereedschap en het vasthouden van de planken. Ze leerden steeds meer door de scheepmaker te helpen. Hij werkte niet met een tekening. Soms zette hij wat maten op een papiertje en dan bouwde hij op die manier het schip. 'Op het oog', zoals dat heette. Knap hè?

Wil je meer weten over oude schepen? Kom dan een keertje naar het Noordelijk Scheepvaartmuseum in de stad.

Lijkt het je ook leuk om zelf iets te maken? Kom dan op woensdag 20 oktober naar de Groninger Archieven voor een speciale kindermiddag! Lees meer op maandvandegroningergeschiedenis.nl

Houten schaaf
Foto S. Koops, Noordelijk Scheepvaartmuseum

**NOORDELIJK
SCHEEPVAART
MUSEUM**

Huisvrouw

Waarom hadden veel vrouwen vroeger geen betaalde baan?

Huisvrouw

Tot 1957 waren vrouwen handelingsonbekwaam, zoals ze dat toen noemden. Dat betekende dat getrouwde vrouwen bepaalde zaken niet zelfstandig konden doen. Zo mochten ze niet werken of een bankrekening openen. Die taken waren voor hun echtgenoten. De (huis)vrouwen richtten zich op het gezin en het huishouden.

De ongehuwde Corry Tendeloo zat in de Tweede Kamer, in de politiek. Zij wilde dat vrouwen ook buitenshuis konden werken en andere dingen zelf mochten beslissen. Gelukkig waren er meer mensen die dat vonden. Daarom kwam er een wet waarin stond dat vrouwen niet meer handelingsonbekwaam waren. Het bleef nog wel een poos 'normaal' dat getrouwde vrouwen geen betaald werk deden.

De vrouw op de foto is waarschijnlijk ook huisvrouw. Ze kookt op een klein gasstel. Het huishouden doen kostte vroeger veel meer tijd dan tegenwoordig. Tot 1960 had lang niet iedereen een stofzuiger of wasmachine. En de afwasmachine en de magnetron kwamen nog later! Stel je eens voor, hoe doe je eigenlijk alle was zonder wasmachine?

*Huisvrouw achter gasstel, 1964
Foto Fotobedrijf Piet Boonstra, Groninger Archieven*

Bierbrouwer

Wist je dat kinderen in de middeleeuwen bier dronken?

Bierbrouwer

In de middeleeuwen werd heel veel bier gedronken. Thee en koffie waren er toen nog niet. Die kwamen pas in Groningen toen Nederlandse handelsschepen in de 17^e eeuw de hele wereld over voeren. Wijn was duur en water soms vervuild. En dus dronken de middeleeuwers bier, zelfs de kinderen! Er zat wel minder alcohol in dan tegenwoordig.

Het beroep van bierbrouwer had in de middeleeuwen veel aanzien. Zo was in 1478 burgemeester Hubbelink ook bierbrouwer. Hij woonde vlakbij de rivier de A, midden in het centrum van Groningen. Dit was een perfecte locatie, omdat hij het water van de A gebruikte om bier van te maken. Op zijn binnenplaats stond een grote put die was verbonden met de rivier. Zo hoefde hij niet steeds met emmers water te sjouwen. In Groningen werd vooral kluinbier gedronken. Hier zat gerst en haver in en was daardoor best gezond!

Chemicus

Wist je dat ze in Delfzijl zout maakten?

ZA/ZO
23/24
OKT

Chemicus

Ben je wel eens in de haven van Delfzijl geweest? Dan zag je waarschijnlijk grote schepen in en uit varen. En heb je ook grote gebouwen gezien? Dat zijn chemische fabrieken. In deze fabrieken maken mensen producten die we elke dag gebruiken, zoals verf en lijm. Om deze producten te maken, zijn stoffen uit de bodem nodig.

De chemicus is iemand die onderzoek doet naar zulke stofjes. Met reageerbuisjes en microscopen voert de chemicus proefjes uit. Deze mislukken vaak, maar soms doet de chemicus een interessante ontdekking!

In de provincie Groningen werd in 1951 pekels in de grond gevonden. Een slimme chemicus had ontdekt dat je daar zout van kon maken. De pekels gingen daarom naar de fabriek in Delfzijl, waar ze er allemaal soorten zout van maakten. Bijvoorbeeld zout om op de weg te strooien wanneer het sneeuwt. Dankzij het zout glijdt je in de winter niet uit op straat. Handig hè?

Tip: fiets een van de vijf *Aan het werk*-routes door de provincie tijdens deze Maand van de Groninger Geschiedenis. De fabrieken uit dit verhaaltje kom je tegen tijdens de route door de Eemsdelta.

Kiepkerel

Wat is een kiepkerel?

Kiepkemel

De kiepkemel, in andere delen van Nederland ook wel marskramer genoemd, was een handelsreiziger. Hij liep met een mand of kist vol houdbare spullen op zijn rug. Zo'n mand of kist noemen wij in Groningen een 'kiep'.

De kiepkemel ging langs de dorpen en steden om zijn spullen te verkopen. Vele kiepkemels kwamen uit Noord-Duitsland. Zij kwamen vanaf de 17^e eeuw als seizoensarbeider naar Noord-Nederland om te werken op het land. Om wat extra geld te verdienen, namen ze producten uit Duitsland mee om te verkopen. Dat ging zo goed, dat ze na een tijdje alleen nog maar hun meegebrachte producten verkochten.

Tot het begin van de 20^e eeuw kwamen de kiepkemels naar Groningen. Een deel van deze kiepkemels is in Nederland blijven wonen, zoals de broers Clemens en August Brenninkmeijer. Zij hebben een bekende kledingwinkel opgericht, die nog steeds bestaat. Weet jij welke? Tip: kijk goed naar hun voorletters!

Tip: fiets een van de vijf *Aan het werk*-routes door de provincie tijdens deze Maand van de Groninger Geschiedenis. Wil je een echte kiep zien? Fiets dan de route door het Hogeland en neem een kijkje in Openluchtmuseum Het Hoogeland in Warffum.

Kiep van de kiepkemel

Foto Chris Kleist, Openluchtmuseum Het Hoogeland

Koetsier

Zit een koetsier meestal voor- of achterop de koets?

Koetsier

Een koets of rijtuig heeft twee of vier wielen en wordt getrokken door een of meerdere paarden. Met dit voertuig konden personen worden vervoerd of bijvoorbeeld de post.

De koetsier was de bestuurder van de koets. Hij zat meestal op een speciale bok, oftewel zitplek voor de koetsier, voorop de koets. Vanaf de bok bestuurde hij de paarden. Dit wordt ook wel mennen genoemd. Sommige koetsen hadden ook een bok achter het zitgedeelte en soms moest de koetsier staan. Als een rijtuig weinig of geen andere bemanning had, zorgde de koetsier ook voor het comfort en de veiligheid van zijn passagiers. Hij was dus een soort gastheer.

De palfrenier of hulpkoetsier zat tijdens het rijden aan de achterkant van de koets. Zo bleef de koets mooi in evenwicht. Deze beroepen komen nu niet meer voor. Alleen bij speciale gelegenheden, zoals op Prinsjesdag, zie je de koetsiers en palfreniers in uniform hun werk doen.

In Museum Nienoord kun je zelf ervaren hoe het is om een koets te besturen. Je gaat verkleed op de koets en krijgt teugels waarmee je virtueel een paard over een parcours leidt. Neem jij ook de teugels in handen? Kom naar Museum Nienoord!

*Koetsier voor op de bok
Foto Museum Nienoord*

Broodbakker

Hoe werd vroeger brood gemaakt?

Broodbakker

De broodbakker stond heel vroeg in de morgen op. Dit is nog steeds zo, maar het werk was vroeger wel heel anders. Het deeg (meel, water en rijsmiddel) werd langdurig gekneet in een grote langwerpige bak, die de deegtrog heette. Het was zwaar werk voor de bakkersknecht. Daarom deed hij dit vaak door met blote voeten in de trog te stappen en het deeg te kneden met de voeten.

Het deeg moest vervolgens rijzen. Daarna werd het gevormd op een werkbank en ging het de oven in. Die oven was ondertussen gloeiend heet gemaakt door er droge takken of andere brandstof in aan te steken. Vervolgens werd het gevormde brood in de oven geschoven op lange houten planken, ook wel schieters genoemd of in Groningen 'schoadels'. De oven bleef daarna nog lang heet.

Zo werd vroeger brood gebakken! Als het klaar was gingen de bakkersknechten langs de deuren met het brood, terwijl de bakkersvrouw de klanten in de winkel bediende. Op dit moment wordt de gildekist, waar je op de afbeelding een detail van ziet, niet tentoongesteld in het Groninger Museum. Maar er zijn genoeg andere leuke objecten voor kinderen te zien. Kom je kijken?

**GRONINGER
MUSEUM**

*Detail gildekist, Groninger Bakkersgilde, met twee bakkers bij de oven
Foto Heinz Aebi, Groninger Museum*

Smid

Wat maakte een smid?

Smid

Elk dorp en elke stad had vroeger een eigen smid. Er waren dus heel veel smeden, ook in Groningen. Het was een oud en belangrijk beroep, omdat de smid als enige ijzeren gereedschap, sleutels en hoefijzers voor paarden kon maken. De smid werkte ook voor het leger. Daarvoor ontwierp hij zwaarden en speren. Alles wat van ijzer was, had de smid gemaakt.

De werkplaats van de smid heette de smederij. Daarin stond een grote oven om het ijzer zo heet te kunnen maken dat het smolt. Van het gesmolten ijzer kon hij alle mogelijke vormen maken. Als de smid tevreden was over een voorwerp, dan liet hij het afkoelen in koud water. Je kunt je wel voorstellen hoe hard dat siste!

Toch verdween het beroep van de smid. En weet je waarom? Omdat er steeds meer machines kwamen die zijn werk overnamen en veel sneller konden werken. Daar kon de smid niet tegenop. Alleen het oude beroep van hoefsmid is nog bijna hetzelfde: de juiste maat hoefijzers maken en onder de hoeven van een paard zetten, kan niet met een machine. Toch bestaat er ook een hoefijzerfabriek in Groningen...

Tip: fiets een van de vijf *Aan het werk*-routes door stad en provincie tijdens deze Maand van de Groninger Geschiedenis. De route door de stad komt langs de hoefijzerfabriek en nog veel meer leuke en interessante plekken.

Hoefsmid A. Woortman, Groningen, ca. 1975
Foto Frank Straatemeier, Groninger Archieven

Instrumentenmaker

Wat voor soort instrumenten maakte een instrumentenmaker?

Instrumentenmaker

Een bijzonder ambacht dat de wetenschap vooruit heeft geholpen, is dat van de instrumentenmaker. Aan het eind van de 17^e eeuw werd dit beroep enorm populair. Mensen wilden de natuur beter begrijpen.

Instrumentenmakers bouwden instrumenten zoals verrekijkers, zonnewijzers en thermometers. Rijke mensen kochten deze voorwerpen. Zo konden ze zelf zien hoe warm het was of met behulp van de zon weten hoe laat het was. En ze maakten er graag de blits mee. Bijvoorbeeld tijdens een verjaardagsfeestje.

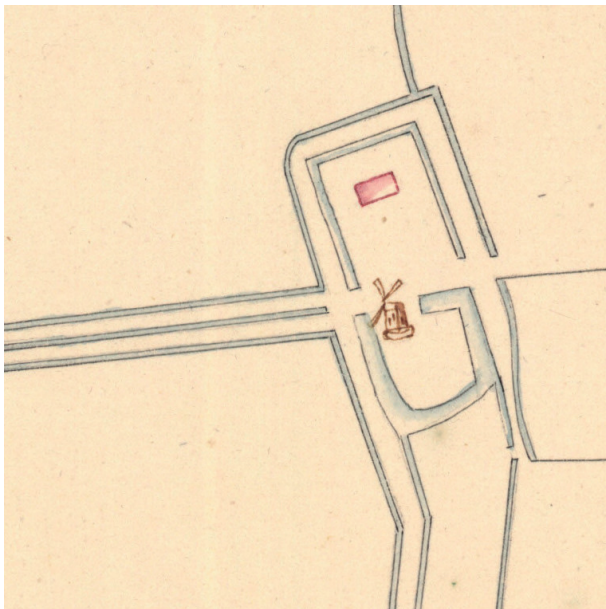
Instrumentenmakers werkten veel samen met wetenschappers. Wetenschappers wilden nieuwe ontdekkingen doen en dingen uitvinden. De Groningse wetenschapper Sibrandus Stratingh werkte samen met een Duitse instrumentenmaker. Samen bouwden ze een stoomwagen in 1834 en een elektrisch wagentje in 1835. Dit was eigenlijk de allereerste elektrische auto, een ontzettend knappe prestatie. Op een volle accu kon het wagentje twintig minuten rijden. Bijzonder hè?

In het Universiteitsmuseum in Groningen kun je het wagentje van Stratingh zelf zien!

Wagentje van Stratingh

Foto Ciska Ackermann, Universiteitsmuseum Groningen

Papiermolenaar

Wist je dat ze vroeger papier maakten van oude kleren?

Papiermolenaar

Heb je wel eens een duik genomen in zwembad De Papiermolen in de stad Groningen? Dit zwembad bestaat al heel lang, maar voordat het zwembad er was, stond op deze plek een ander gebouw. Er stond een echte papiermolen.

In 1732 kreeg Wesselus Sevensteern toestemming om deze papiermolen te bouwen. Hij maakte daar papier waar je op kon schrijven en boeken op kon drukken. Weet je hoe hij dat deed?

Papiermolenaar Wesselus sneed eerst stof van oude kleren en lakens in stukken en legde deze in een kuip met water. In deze kuip draaiden scherpe messen en platen rond, die door de molen in beweging werden gebracht. Zo werd de stof heel fijn gemalen. Het leek wel een soort pap!

Daarna schepte de papiermolenaar met een vierkante zeef de papierpap uit de kuip. Op de zeef bleef een laagje nat papier liggen. Dat laagje legde hij onder een pers, zodat het water eruit liep. En dan was het velletje papier nog steeds niet klaar! Het moest nog drogen aan de waslijn. Daarna kon je er pas op schrijven. Wat een werk hè?

*Papiermolen bij Helperlinie, ca 1753
Detail kaart P. de la Rive, Groninger Archieven*

Doe-opdracht: op zoek naar beroepen in straatnamen

Naar welk ambacht is de Stoeldraaiersstraat in Groningen vernoemd?

Extra doe-opdracht

Zo'n 600 jaar geleden werden in Groningen verschillende gildes opgericht. Een gilde was een groep mensen die hetzelfde beroep uitoefende. Het was ook direct een soort school, waar je als kind een bepaald ambacht kon leren. Je zat niet in de klas, maar ging meteen aan het werk. 'In de leer' zoals ze dat vroeger noemden.

Bij de Groninger Archieven wordt het gildeboek uit 1404 van de timmerlieden, kistenmakers, beeldsnijders en stoeldraaiers bewaard. Om ervoor te zorgen dat de spullen die zij maakten van goede kwaliteit waren, stelden zij allerlei regels op en die staan in dit boek.

Maar wat hebben zij gemeen? Ze werkten allemaal met hout! Ook de stoeldraaiers. Zij bewerkten houten balkjes op een draaibank en maakten daar sierlijke ronde staven van, zoals stoelpoten. Maar ook staven in de rugleuning van stoelen, poten van kasten en bijvoorbeeld traphekken. Alles wat lang, rond en sierlijk was, kon gemaakt worden op de draaibank. En dat mochten alleen de stoeldraaiers maken die lid waren van het gilde!

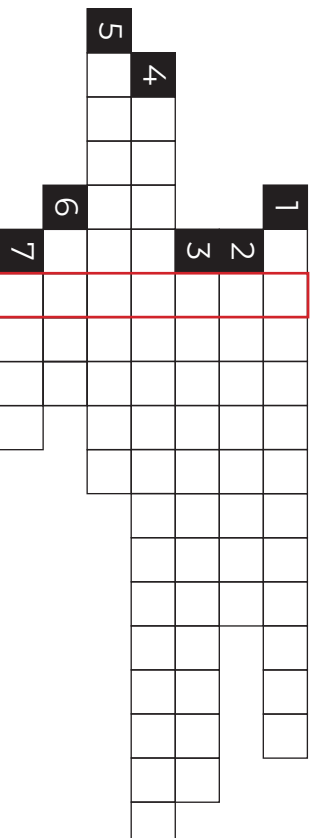
Veel stoeldraaiers woonden in de Stoeldraaiersstraat, vandaar dat deze straat naar dit gilde is vernoemd.

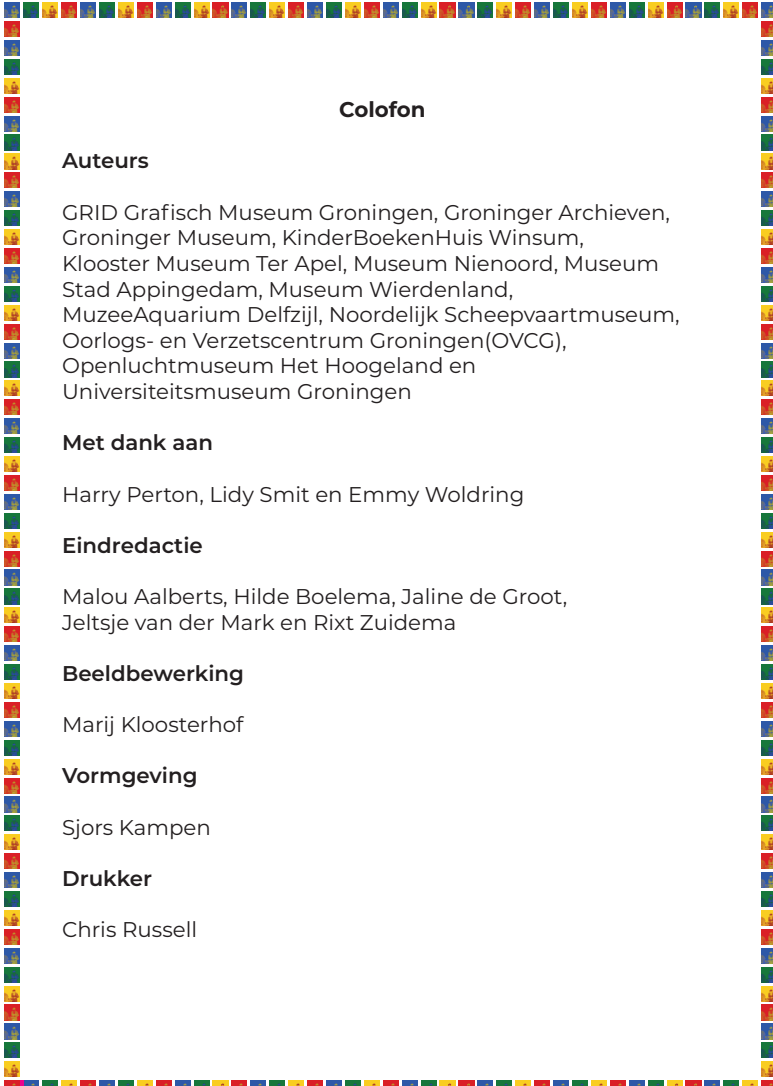
Opdracht: ga in het centrum op zoek naar straatnamen die met beroepen (van vroeger) te maken hebben.

Tip: in het A-kwartier zijn meerdere straten te vinden!

Los jij deze puzzel over de beroepen in de kalender op? Stuur het antwoord naar educatie@ groningenarchieven.nl. Laat ons ook weten wat je van de scheurkalender vond! Wie weet nodigen we jou en je klas uit om een kijkje te nemen in de schatkamers van de Groninger Archiven.

1. Welke toren in de stad Groningen had een eigen torenwachter?
2. Wie waren in de middeleeuwen eigenlijk de enige mensen die goed konden lezen en schrijven?
3. De bakkersknechten gingen met het brood van de bakker langs de deur. Wie stond er vaak in de winkel om het brood te verkopen?
4. Wie zorgde er vroeger voor dat er licht op straat was?
5. Hoe heet het schip dat werd getrokken door een paard of mens?
6. Wat zat er in een zilveren trekpoot?
7. Welke brandstof bestaat uit vergane plantenresten?

Colofon

Auteurs

GRID Grafisch Museum Groningen, Groninger Archieven,
Groninger Museum, KinderBoekenHuis Winsum,
Klooster Museum Ter Apel, Museum Nienoord, Museum
Stad Appingedam, Museum Wierdenland,
MuzeeAquarium Delfzijl, Noordelijk Scheepvaartmuseum,
Oorlogs- en Verzetscentrum Groningen(OVCG),
Openluchtmuseum Het Hoogeland en
Universiteitsmuseum Groningen

Met dank aan

Harry Perton, Lidy Smit en Emmy Woldring

Eindredactie

Malou Aalberts, Hilde Boelema, Jaline de Groot,
Jeltsje van der Mark en Rixt Zuidema

Beeldbewerking

Marij Kloosterhof

Vormgeving

Sjors Kampen

Drukker

Chris Russell

